

Iwona Wagner
Wyższa Szkoła Pedagogiczna
w Częstochowie

Przyczyny i skutki rozwiązania adopcji

Artykuł poświęcony jest opisowi przyczyn, z powodu których rozwiązuje się adopcje w Polsce. We wstępie autorka opisała funkcje rodziny adopcyjnej oraz procedurę powstawania takich rodzin – proces przygotowania przyszłych rodziców i dzieci. Następnie poruszyła kwestie prawne: w jaki sposób kodeks rodzinny i opiekuńczy opisuje i klasyfikuje rodzaje adopcji, czyli „przysposobienia”. Również z punktu przepisów prawa rodzinnego i opiekuńczego autorka opisała tryb i przesłanki rozwiązania przysposobienia. Część badawcza artykułu poświęcona jest poznaniu i analizowaniu czynników rozkładu więzi rodzinnych prowadzących w dalszej kolejności do wyroku sądowego orzekającego rozwiązanie adopcji.

Rodzina adopcyjna stanowi najbardziej skuteczną i optymalną formę kompensowania dziecku zaburzonego funkcjonowania rodziny lub jej braku. Jej szczególne zalety opiekuńczo-wychowawcze polegają na tym, iż stwarza ona pomiędzy dzieckiem a adoptującymi prawną więź rodzinną – taką, jaka istnieje pomiędzy dzieckiem a rodzicami naturalnymi. Wskaźnikiem efektywności wychowawczej tych rodzin jest to, że *poziom rozwoju umysłowego i osiągnięcia dzieci adoptowanych są zbliżone raczej do poziomu ich rodziców adopcyjnych niż biologicznych, nawet jeśli biologiczni rodzice zajmowali niższe pozycje społeczno-zawodowe lub byli upośledzeni umysłowo, dzieci w nowych środowiskach rodzinnych osiągały na ogół normalny lub wyższy poziom rozwoju i osiągnięć* (Wagner 1997).

Pozytywną rolę rodziny adopcyjnej w przywracaniu dzieciom osieroconym równowagi emocjonalnej i poczucia bezpieczeństwa zdaje się potwierdzać fakt sporadycznego powrotu tych dzieci do domów dziecka i innych zakładów opiekuńczo-

wychowawczych. Nieliczne są bowiem przypadki rozwiązania adopcji z przyczyn określonych jako „ważne powody” (Nazar 2002).

Do podstawowych problemów związanych z adopcją, a zarazem decydujących o prawidłowym funkcjonowaniu tych rodzin należy zaliczyć kwestię przygotowania i doboru rodziców adopcyjnych i dziecka oraz motywów podjętej decyzji. Pozostałe czynniki sprzyjające powodzeniu przysposobienia to: cechy osobowości przybranych rodziców, ich postawy wobec dziecka, umiejętności pedagogiczne, kultura osobista i więź emocjonalna. Istotny wpływ wywierają także: wiek dziecka w momencie przysposobienia, ilość i skutki traumatycznych przeżyć z dzieciństwa, zdolność dziecka do nawiązania bliskich kontaktów emocjonalnych z drugą osobą, a także umiejętne i odpowiednio wczesne ujawnienie faktu adopcji. Szczególną rolę w tym zakresie spełniają pracownicy ośrodków adopcyjno-opiekuńczych, przygotowujący merytorycznie i emocjonalnie kandydatów na rodziców adopcyjnych.

Zasady tworzenia rodziny adopcyjnej

Tworzenie rodziny adopcyjnej opiera się na bezwzględnie obowiązującej zasadzie doboru rodziców do dziecka – nigdy odwrotnie. Realizacja tej przesłanki pozwala na indywidualne potraktowanie każdego osieroconego dziecka i stworzenie mu najbardziej optymalnego środowiska rodzinnego.

Decyzje w sprawie doboru rodziny i powierzenia jej dzieci są podejmowane na wniosek Ośrodka Adopcyjno-Opiekuńczego przez komisję kwalifikacyjną. Weryfikuje ona wniosek Ośrodka w zakresie kwalifikacji kandydatów na rodziców adopcyjnych lub zastępczych, dobiera najwłaściwszą dla danego dziecka formę opieki zastępczej oraz wydaje opinie dla sądu. Od decyzji komisji kwalifikacyjnej kandydaci mogą się odwołać do Komisji Adopcyjno-Opiekuńczej Zarządu Głównego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci.

Zakwalifikowanie kandydatów na rodziców zastępczych następuje na podstawie zgromadzonych w Ośrodku dokumentów i po ich przeszkoleniu. Przeprowadzone przez psychologów i pedagogów rozmowy problemowe dotyczą: motywów podjęcia decyzji o adopcji dziecka, postaw rodzicielskich, stosunku do adopcji i ewentualnych skutków choroby sierocy, tolerancji wobec pochodzenia dziecka, stwierdzonych niedoborów w zakresie jego rozwoju i stanu zdrowia, stosunku dalszej rodziny i znajomych do planów adopcyjnych, trwałości więzi małżeńskiej, jawności adopcji.

Podstawowe założenia adopcji niezbędne dla jej orzeczenia w sensie formalnym są następujące:

- zasada niemajątkowego (lecz prawnorodzinnego) charakteru przysposobienia,
- zasada dobra dziecka,
- zasada traktowania przysposobienia na równi z naturalnym stosunkiem rodzicielskim, wyrażona w łacińskiej *paremii* – *adoptio naturam imitatur*.

Ułatwienie przebiegu, trybu i uwarunkowań rozwiązania adopcji sprzyjać ma w praktyce wyodrębnieniu tzw. posiłkowych założeń, gwarantujących przestrzeganie interesu dziecka i jego praw. Zalicza się do nich:

- zasadę kontroli państwowej,
- zasadę sądowego trybu nawiązywania stosunku przysposobienia,
- zasadę ograniczonej rozwiązywalności przysposobienia,
- zasadę tajemnicy przysposobienia i bezwzględnej mocy przepisów o adopcji.

W kodeksie rodzinnym podkreśla się, że *zasadniczy cel przysposobienia zbliża je do instytucji władzy rodzicielskiej i opieki, a powstanie w następstwie przysposobienia osobistego stosunku rodzinnego, pozwala na snucie pewnych analogii z instytucją związku małżeńskiego (Kodeks rodzinny i opiekuńczy, stan na 16.08.2003 r.)*. Podstawą dokonywania oceny czy adopcja jest zgodna z dobrem dziecka jest *sytuacja materialna, jaką dziecku mógłby zapewnić przysposabiający w zestawieniu z sytuacją dotychczasową, lecz przy uwzględnieniu wszystkich nasuwających się w tej mierze kryteriów, w szczególności zagadnienia czy wychowanie dotychczasowe, czy ewentualnie wychowanie dziecka przez przysposabiającego mogłoby przygotować dziecko lepiej do pracy dla dobra społeczeństwa, odpowiednio do jego uzdolnień (...), czy przeciwko przysposobieniu nie przemawiają silne więzy z zakresu uczuć rodzinnych (Smoczyński 2003)*.

W tym aspekcie szczególnie istotny i kontrowersyjny jest problem zgody rodziców biologicznych na adopcję oraz konsekwencje odmowy takiej decyzji, której skutki mogą wystąpić w postaci depriwacji potrzeb, zaburzeń w rozwoju osobowości i w sferze emocjonalnej dziecka. W praktyce sądowej trudno bowiem precyzyjnie i obiektywnie ocenić,

czy odmowa rodziców na przysposobienie ich dziecka wynika z pobudek egoistycznych, czy raczej jest podyktowana szczerym uczuciem miłości i pragnieniem zachowania wpływu na jego wychowanie, mimo obiektywnych prze-

szkód, do których zaliczyć można minimalny poziom egzystencji, trudne warunki mieszkaniowe, bezrobocie, przewlekłe choroby, brak wyraźnych metod i celów wychowawczych, ubóstwo materialne i duchowe.

Rodzaje i skutki adopcji

W przepisach kodeksu rodzinnego i opiekuńczego przewidziano trzy rodzaje adopcji, zwanej przysposobieniem:

- przysposobienie pełne nieodwołalne, zwane całkowitym,
- przysposobienie pełne,
- przysposobienie niepełne.

Przysposobienie pełne nieodwołalne występuje w sytuacji, gdy rodzice wyrazili przed sądem opiekuńczym zgodę na adopcję bez wskazania osoby przysposabiającej (zgoda *in blanco*). Konsekwencją jest całkowite zerwanie i zatarcie więzi z rodziną naturalną i sporządzenie nowego aktu urodzenia adoptowanego dziecka, w którym jako rodziców wymienia się adoptujących. Dotychczasowy akt urodzenia dziecka nie może być ujawniony.

19 października 1995 r. weszła w życie ustawa o zmianie ustawy Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw normująca adopcję. Sąd opiekuńczy może (ze względu na szczególne okoliczności) orzec adopcję mimo braku zgody rodziców, których zdolność do czynności prawnych jest ograniczona, jeśli odmowa zgody jest sprzeczna z dobrem dziecka. Dotyczy to sytuacji, w których rodzice biologiczni swoim postępowaniem stwarzają zagrożenie dla zdrowia lub życia dziecka, a mimo to nie zgadzają się na jego przysposobienie. Przekształcenie to stanowi implikację przyjętej w doktrynie prawa rodzinnego zasady ochrony dobra dziecka i jego pełnej inkorporacji w rodzinę adopcyjną, która powinna spełniać wszystkie funkcje i zadania rodziny z silnym poczuciem więzi

emocjonalnej, niezbędnej do prawidłowego rozwoju dziecka.

Przysposobienie pełne – stanowi podstawowy i najczęściej orzekany rodzaj adopcji. Powoduje ono ustanie praw i obowiązków wynikających z pokrewieństwa względem rodziców i krewnych. Dziecko adoptowane przyjmuje nazwisko, które nosiłyby dzieci z małżeństwa; sąd może także na wniosek przysposabiającego zmienić imię lub imiona dziecka, jeśli nie ukończyło 13. roku życia (w późniejszym wieku może to nastąpić za jego zgodą). W wyniku orzeczenia przysposobienia pełnego, fakt rzeczywistego pochodzenia dziecka nie ulega zatraceniu, gdyż na marginesie aktu urodzenia odnotowuje się informację o adopcji, co daje możliwość poznania rodowodu dziecka.

Przysposobienie niepełne – powoduje skutki ograniczone i stanowi dopuszczalny wyjątek od powszechnie stosowanego w praktyce przysposobienia pełnego. Najbardziej istotna różnica pomiędzy obydwooma postaciami adopcji polega na odmiennym charakterze więzi adoptowanego z rodziną naturalną i adopcyjną. Pomimo tego iż ustaje władza rodzicielska, a osoby adoptujące uzyskują ją w takim samym zakresie jak w przypadku przysposobienia pełnego, rodzice biologiczni nie tracą prawa do osobistej styczności z adoptowanym dzieckiem. W sytuacjach gdy utrzymywanie bliskich kontaktów adoptowanego z rodziną naturalną ma charakter destrukcyjny na dziecko i zagraża jego dobru, przysposabiający może wystąpić do sądu opiekuńczego z żądaniem zmiany adopcji niepełnej na pełną.

Tryb i przesłanki rozwiązania adopcji w polskim prawie rodzinnym i opiekuńczym

Przepisy polskiego prawa rodzinnego i opiekuńczego dopuszczają możliwość rozwiązania stosunku przysposobienia zarówno pełnego, jak i niepełnego. Uprawnienie to przysługuje osobie adoptującej, adoptowanemu oraz prokuratorowi, natomiast do gestii sądu opiekuńczego należy ocena, czy na skutek rozwiązania adopcji nie ucierpi dobro małoletniego dziecka.

W polskiej judykaturze nie stosuje się instytucji unieważnienia adopcji. W konsekwencji przyjęcia takiego stanowiska jedynym środkiem likwidującym wszelkie wady w jej ustanowieniu jest rozwiązanie. W sprawach dotyczących orzeczenia adopcji nie jest więc dopuszczalne wznowienie postępowania z powodów jego wadliwości. Jeśli takie powody występują, to *mogą jedynie stanowić podstawę rozwiązania przysposobienia, o ile spowodowały brak lub zerwanie więzi rodzinnej między przysposobionym i przysposabiającym* (Nazar 2002).

Analogiczna sytuacja występuje w przypadku, gdy adopcja ustanowiona została z przyczyn wyłącznie egoistycznych, np. w celu uzyskania siły roboczej lub opieki na starość. W takich okolicznościach przysposobienie nie może funkcjonować jako instytucja prawna, zapewniająca dziecku środowisko zaspokajające jego interesy i potrzeby. Splot wielu czynników determinujących decyzję o adopcji powoduje, że w praktyce dążenie do posiadania potomstwa i zaspokojenia instynktu macierzyńskiego uzyskuje priorytet w hierarchii wartości i wyborze rodzicielstwa zastępczego. Paralelizm kilku motywów uzasadnia przyjęcie w polskim prawie rodzinnym stanowiska, że *przysposobienie – obok swej dominującej funkcji ochrony dziecka – jest także w interesie przysposabiającego* (Smoczyński 2003).

Odmienne, krańcowe podejście do zagadnienia nie dałoby się także pogodzić z po-

czuciem sprawiedliwości i funkcją społecznego prawa, które dąży do ochrony wszystkich osób zainteresowanych.

W polskim systemie prawa rodzinnego nie stosuje się także instytucji wygaśnięcia przysposobienia typu *ex lege*, tzn. z wyjątkiem sytuacji, gdy zostanie ustalone, że przysposobiony jest dzieckiem przysposabiającego.

W piśmiennictwie prawniczym utrwaliła się tendencja do traktowania rozwiązania adopcji w sposób analogiczny do oceny uzasadniającej orzeczenie rozwodu. W obydwu sytuacjach mamy do czynienia z rozpadem więzi rodzinnej; w rodzinie adopcyjnej jest to rozkład stosunku między stronami, w małżeństwie natomiast rozkład pożycia małżonków. Niezależnie od tego podobieństwa, przesłanką rozwiązania przysposobienia są tylko „ważne powody”, a przesłanką rozwodu wyłącznie pełny i trwały rozpad pożycia.

W polskich przepisach prawa rodzinnego i opiekuńczego nie sprecyzowano bliżej przyczyn, które mogłyby stanowić podstawę zniesienia skutków przysposobienia. Zgodnie z brzmieniem artykułu 125 § 1 zd. 2 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego *rozwiązanie stosunku przysposobienia nie jest dopuszczalne, jeżeli wskutek niego miałyby ucierpieć dobro małoletniego dziecka*. Zasady tej nie należy, jak sądzę, traktować w sposób doktrynalny, skoro sam ustawodawca twierdzi, że *nie należą do zupełnie odosobnionych wypadki, gdy sąd orzeka rozwiązywanie przysposobienia właśnie dla dobra dziecka* (Smoczyński 2003).

Zdarzają się sytuacje, w których rodzice adopcyjni nie zaspokajają podstawowych potrzeb dziecka, lub gdy ze względu na jego stan zdrowia nie można nawiązać z nim głębszej więzi uczuciowej implikującej stabilizację i integrację rodziny. W praktyce bowiem okazuje się, że mimo starannie przeprowadzonego pro-

cesu adopcyjnego podstawowe jego założenia i idee nie zostały zrealizowane. Różnorodność przyczyn takiego stanu rzeczy i ich przejawów nakazują stosowanie indywidualnych kryteriów rozstrzygnięć, pozostawiając organom sądowniczym daleko idącą swobodę w ocenie zasadności i ważności przyczyn rozwiązania adopcji. Pozostając przy ogólnej formule „ważnych przyczyn” i nie precyzując jasno tego pojęcia, ustawodawca zapoczątkował kierunek, zmierzający do kontaminacji przesłanek rozvodu i rozwiązania przysposobienia. Jak słusznie zauważa S. Grzybowski *zestawia się przesłanki rozwiązania dwóch całkowicie odmiennych stosunków rodzinnych (...), pomijając przy tym fakt, że obowiązujące prawo uzależnia orzeczenie rozvodu od rozkładu pożycia małżeńskiego, a więc sięga do skutków pewnych zaśłości, nie zaś do ich przyczyn, „powodów”, rezygnując tym samym z oceny ważności czy doniosłości owych powodów* (Grzybowski 1979).

Z wykładni „ważnych powodów” wynika, że ustawodawca używając ogólnej formuły na określenie przesłanek rozwiązania adopcji, rozumiał pod tym pojęciem przede wszystkim rozkład więzi rodzinnej, stano-

wiącej regułę w większości przypadków. Termin ten jednak obejmuje także inne okoliczności, *które w ogóle nie wpływają na prawidłowość więzi rodzinnej między przysposobionym a przysposabiającym, albo więź tą wprowadzie unicestwiają, ale nie powodują powstania złych stosunków między tymi osobami, a mimo to usprawiedliwiają rozwiązanie przysposobienia* (Nazar 2002, s. 234). Do takich przypadków można zaliczyć następujące okoliczności uznane w judykaturze za ważne powody usprawiedliwiające rozwiązanie:

- konieczność usunięcia przeszkody do zawarcia małżeństwa, jeżeli pomiędzy stronami adopcji zrodziły się uczucia miłości i pragnienia wstąpienia w związek małżeński;
- potrzeba umożliwienia powrotu dziecka do rodziny naturalnej w sytuacji braku więzi emocjonalnej z rodzicami adopcyjnymi przy istnieniu tej więzi z rodziną adopcyjną;
- rozwód przysposabiających, zwłaszcza w wypadku zawarcia przez jednego z nich nowego małżeństwa, jeśli w aspekcie dobra dziecka celowe staje się jego przysposobienie przez nowego małżonka.

Sprawy o rozwiązanie adopcji dziecka na podstawie orzecznictwa sądowego – badania własne

Z przyczyn nakazujących uwzględnienie intymnego charakteru stosunków między rodzicami i dziećmi, a także z powodu ochrony danych osób adoptujących, sądy rodzinne i ośrodki adopcyjno-opiekuńcze nie prowadzą żadnych instytucjonalnych form nadzoru nad rodzinami, które przysposobiły dzieci. Ewentualne informacje i wnioski można wydedukować jedynie na kanwie spraw opiekuńczych, w których nastąpiła ingerencja środkami prawnymi w sposób wykonywania władzy rodzicielskiej przez rodziców adopcyjnych, opierając się na sprawach dotyczących rozwiązania adopcji.

Przedmiotem szczegółowej analizy uczyniłam 109 spraw o rozwiązanie przysposobienia w latach 1970–1993 na terenie ówczesnych województw: częstochowskiego i katowickiego oraz 32 przypadki rozstrzygane w latach 1999–2002 w województwie śląskim. Każdy indywidualny przypadek rozpatrywałam zarówno w kategoriach specyficznej, niepowtarzalnej sytuacji poszczególnej rodziny oraz w aspekcie szeroko pojętego interesu społecznego. Zasadniczy akcent skierowałam na eksplorację i analizę czynników rozkładu podstawowych więzi rodzinnych i sentencję wyroku, egzemplifikującą interpretację

„ważnych powodów” rozwiązania adopcji, uzasadniających decyzję organów sądowych. Z wywiadów przeprowadzonych z pracownikami sądów rodzinnych i placówek opiekuńczych wynika, iż jednomyślnie akceptują one pogląd, że w sytuacji, gdy cel adopcji nie został osiągnięty, a więź emocjonalna między stronami przysposobienia nie istnieje, dalsze jej trwanie jest bezprzedmiotowe. Także ustawodawca wyraża podobne wątpliwości *czy rzeczywiście w interesie dziecka (...) leży utrzymywanie całkowicie martwego związku, co nieraz znajduje wyraz w daleko posuniętej wzajemnej wrogości i w faktycznym rozdzielaniu się dróg życiowych przysposabiającego i przysposobionego (Kodeks rodzinny i opiekuńczy, stan na 16.08.2003 r.)*.

Kierując się dążeniem do uchwycenia możliwie szerokiej skali nieprawidłowości i konfliktów, jakie występują w różnych płaszczyznach kontaktów zachodzących między stronami adopcji, badaniami objęto nie tylko te, które rozstrzygnięte zostały merytorycznie, ale również te, które znajdują się w toku lub zakończyły się orzeczeniami o charakterze formalnym. Uzasadnieniem tego rodzaju podejścia jest moje przekonanie, że samo wystąpienie z pozwem o rozwiązanie adopcji świadczy o znacznych nieprawidłowościach w układzie stosunków rodziny adopcyjnej.

Wśród objętych penetracją rodzin adopcyjnych, które wykazały nieprawidłowości w funkcjonowaniu, większość przysposobień (73,3%) orzeczona została przed ukończeniem przez dziecko 7. roku życia. Dzieci przebywały w różnych środowiskach, mając za sobą często balast negatywnych doświadczeń związanych z deprywacją podstawowych potrzeb. Najwięcej przebywało w placówkach opiekuńczo-wychowawczych (51 osób, tj. 37,7%), 20 (14,8%) – u samotnej matki, 34 (25,2%) wychowywało się w rodzinie przysposabiającego jako naturalne dziecko drugiego małżonka, 9 (6,7%) – do chwili objęcia nad nim pieczy przez rodzinę adopcyjną przebywało u rodziców naturalnych, 10 (7,4%)

– w rodzinie przysposabiającego ustanowionej wcześniej rodziną zastępczą, 11 (8,1%) – u krewnych dalszego stopnia.

Analizując proveniencje dzieci z nieudanej adopcji ustalono, że największą grupę (tj. 43 osoby – 31,8%) stanowiły dzieci, w stosunku do których ojcostwo nie zostało ustalone i były one wychowywane przez samotne matki. Najbardziej natomiast niepokojącym jest fakt, że 34 (25,2%) – dzieci pochodziło z rodzin pełnych, z których większość posiadała potencjalne możliwości zapewnienia wychowania i opieki przy wsparciu społecznym odpowiednich instytucji. W tym aspekcie zestawienie katalogu przyczyn rozwiązania adopcji pozwala wnioskować, że niekiedy decyzje o kwalifikacji dziecka do adopcji były przedwczesne. Ważny czynnik determinujący rozwiązanie przysposobienia w około 24% przypadków, w których powództwo uwzględniono, stanowiło ponowne nawiązanie przez przysposobionego kontaktów z rodzicami naturalnymi lub rodzeństwem.

Wśród analizowanych 135 spraw dotyczących powództwa o rozwiązanie prawomocnego orzeczenia o adopcji dziecka, przewagę mają te, które odnoszą się do osób małoletnich. Takich spraw było 68, co stanowi 50,3% badanej populacji. Proces jurysdykcji w tej kategorii przypadków jest szczególnie istotny, ponieważ sentencja wyroku determinuje dalsze życie i psychospołeczną sytuację dzieci odrzuconych przez rodzinę adopcyjną. Syndrom osierocenia i braku akceptacji pogłębia fakt, że ukształtowanie osobowości dziecka i jego wychowanie zostało zaburzone i niezwykle trudno jest przywrócić równowagę emocjonalną dziecka i jego poczucie bezpieczeństwa. W tym kontekście decyzja organów sądowniczych o dalszym trwaniu lub rozwiązaniu adopcji stanowi niejednokrotnie istotny wyznacznik dalszego losu dziecka.

Pozostałe przypadki w liczbie 67 (49,6%) dotyczyły osób pełnoletnich, w stosunku do których interes społeczny interpreto-

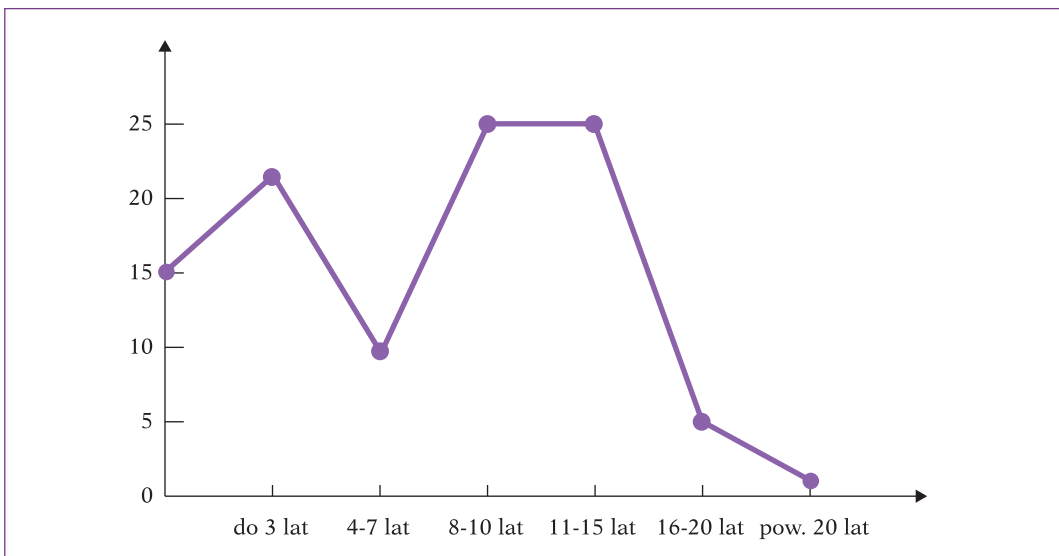
wany przez pryzmat dobra małoletniego dziecka nie odgrywa decydującej roli. Zgodnie bowiem z wykładnią przepisów prawa rodzinnego i przyjętą w jurysdykcji zasadą indywidualizacji rozstrzygnięć, która nakazuje pozostawienie sądowi możliwie daleko posuniętej swobody oceny, ważne powody występują w tej sytuacji w nieco złagodzonej postaci. Powodem rozwiązania adopcji może być naruszenie godnego interesu osoby żądającej rozwiązania, a także całkowite zerwanie więzi rodzinnej, a więc *obopólny lub nawet występujący u jednej tylko strony stosunku przysposobienia brak takiego nastawienia psychicznego, jakie normalnie cechują stosunki między rodzicami i dziećmi* (Lach-Chelmińska, Przybyła 2001).

Przesłanki tej nie można jednak traktować dogmatycznie, a granicy osiągnięcia pełnoletności wyłącznie formalnie. Ważnym aspektem rozpatrywania tych spraw stanowi kryterium dojrzałości psychospołecznej przysposobionego, jego samodzielności i adaptacji społecznej. Sądzę, że zagadnienie to wymaga kompleksowych badań eksploracyjno-diagnostycznych, tym

bardziej że na okres bezpośrednio poprzedzający pełnoletność lub następujący po apogeum dojrzewania przypada nasilenie częstotliwości występowania z wnioskiem o rozwiązanie adopcji. Należy podkreślić, że adolescencja stanowi period związany z kumulowaniem się trudności wychowawczych, egzemplifikujących często brak jakichkolwiek metod i środków wychowawczych, kultury pedagogicznej i zasad etycznych rodziców adopcyjnych.

Drugi okres stosunku przysposobienia występuje w pierwszych latach po adopcji dziecka. W tym czasie najczęściej ujawnia się brak odpowiedniego przygotowania rodziców adopcyjnych do pełnienia ról rodzinnych, a także trudności adaptacyjne dziecka w nowym środowisku. Niejednokrotnie rodzice ci odrzucają emocjonalnie dziecko, u którego występują defekty umysłowe i charakterologiczne. Egzemplifikacją zagrożenia nietrwałości stosunku adopcji w zależności od czasu jego trwania przedstawia wykres 1.

Niezależnie od wieku przysposobionych dzieci, stroną żądającą rozwiązania adopcji byli z reguły przysposabiający. Powództwa

Wykres 1. Liczba przypadków rozwiązania stosunku przysposobienia a czas jego trwania w analizowanych sprawach

skierowane przez nich do sądu dotyczyły 127 przypadków, co stanowi 94% wszystkich rozpatrywanych przez mnie orzeczeń sądowych. Z pozostałych 8 spraw jedynie 4 pochodziły bezpośrednio od pełnoletnich adoptowanych, 2 wytoczyli kuratorzy sądowi, 2 prokurator, także w stosunku do osób niepełnoletnich.

Duże dysproporcje i szeroka gama zróżnicowanych relacji interpersonalnych w rodzinach adopcyjnych przemawiają – jak sądzę – przeciwko próbie systematyzacji wszystkich przyczyn rozwiązania przysposobienia w kilka generalnych kategorii. Analogiczne stanowisko przyjął ustawodawca, precyzując przesłanki i tryb rozwiązania adopcji uznając, że *wyjątkowe bogactwo sytuacji faktycznych, które mogą usprawiedliwiać rozwiązanie stosunku przysposobienia i związana z tym konieczność zagwarantowania odpowiedniej indywidualizacji rozstrzygnięć nakazują pozostawienie Sądowi możliwie daleko idącej swobody oceny* (Smyczyński 2003, s. 234–235).

Wśród argumentów, na które powołują się rodzice adopcyjni kierując do sądu wnioski o rozwiązanie adopcji, dominują:

- rozwód i w konsekwencji zerwanie więzów emocjonalnych w układzie rodziny adopcyjnej;
- ingerencja rodziców naturalnych w intymne życie rodziny adopcyjnej;
- śmierć jednego z rodziców adopcyjnych;
- dezawuacja rodziców adopcyjnych wynikająca z szokującego ujawnienia faktu, że dziecko nie jest ich naturalnym potomkiem.

Charakterystycznym symptomem wszystkich przypadków było przypisywanie winy rozkładu więzi rodzinnej genetycznym uwarunkowaniom zaburzającym prawidłowe zachowanie adoptowanych dzieci. Zaledwie w czterech przypadkach przysposabiający podali jako przyczynę istniejące po ich stronie przeszkody w sprawowaniu opieki nad dzieckiem. Były to obiektywne bariery, takie jak: poważna choroba ograniczająca sprawność ruchową,

kalectwo, kłopoty finansowe i utrata dochodów, utrudniające utrzymanie i wychowanie dziecka.

Pozostałe przesłanki powoływane przez rodziców adopcyjnych w aktach spraw o rozwiązanie, według częstotliwości ich występowania, przedstawiały się następująco:

- trudności wychowawcze spowodowane zarówno niewłaściwym postępowaniem, jak również złymi wynikami w nauce adoptowanego dziecka. Czynnikiem ten występował w 63 (46,6%) przypadkach wśród ogólnej liczby 135 rozwiązań adopcji. Jest to jednak przesłanka ogólna skłaniająca do supozycji, że maskuje ona wiele stanów faktycznych. Pogłębienie analizy o wywiady z pracownikami sądów rodzinnych potwierdziło powyższe przypuszczenia. Konflikty miały bowiem miejsce w okresie adolescencji, gdy wyraźnie wzrasta u dziecka poczucie samodzielności i dążenie do podkreślenia swojej autonomii i indywidualności. Typowe dla tego wieku przejawy buntu i ambiwalencji doznań, spotęgowane były niejednokrotnie dramatycznymi przeżyciami życiowymi, nieumiejętnie kompensowanymi przez przysposabiających oraz ich bezradnością wobec narastających konfliktów i nieporozumień z dzieckiem. W swoich oddziaływaniach wychowawczych całą uwagę koncentrowali oni na usuwaniu skutków zamiast eliminowania przyczyny owych konfliktów;
- nawiązanie przez adoptowanego względnie trwałych kontaktów z rodzicami naturalnymi lub rodzeństwem, ewentualnie utrzymywanie tych kontaktów przed i po przysposobieniu (15 przypadków – 11,1%);
- popełnienie przez adoptowanego czynów przestępczych na szkodę przybranych rodziców (12 przypadków – 8,8%);
- rozwód przysposabiającego z matką naturalną dziecka (11 przypadków – 8,1%);
- pasożytniczy tryb życia adoptowanego (7 przypadków – 5,2%);

- wyraźnie naganny stosunek adoptowanego do przybranych rodziców (9 przypadków – 6,6%). Sytuacje mieszczące się w tej kategorii stanowią najbardziej dramatyczne przypadki trudności wychowawczych, cechujące się gradacją agresji i nienawiści w układzie rodziny adopcyjnej;
- popełnienie przez przysposobionego innego rodzaju przestępstw, np. kradzież, rozboje itp. (4 przypadki – 3%);
- nieprawidłowy rozwój umysłowy adoptowanego dziecka, którego symptomy ujawniły się w krótkim czasie od momentu orzeczenia adopcji (6 przypadków – 4,4%);
- rozwód małżonków przysposabiających wspólnie (3 przypadki – 2,2%);
- zupełny brak poczucia więzi rodzinnej, apatyczny stosunek dziecka do rodziców adopcyjnych (3 przypadki – 2,2%);
- separacja wspólnie przysposabiających małżonków (2 przypadki – 1,5%).

Analiza 135 indywidualnych przypadków wskazuje na kumulację szeregu czynników, które występują często łącznie, działając destrukcyjnie na strukturę rodziny adopcyjnej. Uwzględniono możliwie wszystkie czynniki mające wpływ na powstawanie sytuacji konfliktowych, aż do konieczności zerwania prawnych więzów z adoptowanym dzieckiem. Starano się wykazać ścisły związek między długością trwania okresu przysposobienia dziecka, wyróżniając dwa biegunowe okresy rozwiązywania adopcji, tj. pierwsze lata po jej orzeczeniu i okres dojrzewania fizycznego i psychicznego dziecka.

Uwarunkowań podejmowania decyzji o rozwiązaniu adopcji jest wiele. Na podstawie analizy orzeczeń sądów rodzinnych, można do nich zaliczyć:

- niespełnienie oczekiwań rodzinnych,
- trudności wychowawcze,
- względy ekonomiczno-społeczne,
- problem z ujawnieniem faktu adopcji dziecka,
- występowanie objawów nieprzystosowania do warunków kulturowych rodziny adopcyjnej,

- poszukiwanie rodziców biologicznych i związane z tym odrzucenie rodziców adopcyjnych.

Stwierdzono także egocentryczne motyw przysposobienia, wyrażające się faktem oczekiwania od dziecka ciągłego okazywania wdzięczności za przyjęcie do rodziny, jak również przypisywanie adoptowanym dzieciom wszystkich niepowodzeń wychowawczych, wynikających często z błędów popełnianych przez samych rodziców. Odnosi się to przeważnie do dzieci będących w wieku intensywnego rozwoju psychofizycznego, do uzyskania przez nie informacji o swoim pochodzeniu, często w formie drastycznej lub obelżywej, jak też w kilku przypadkach do ujawnienia zachowań dzieci w postaci negacji statusu społecznego rodziny adopcyjnej.

Na podstawie orzeczeń sądowych i obowiązujących przepisów prawnych można skonstatować, iż pomimo formalnego zapisu nadrzędności zasady dobra dziecka, w obrębie analizowanych 135 przypadków występują okoliczności rozwiązywania stosunku przysposobienia w sytuacjach pozostawienia dzieci bez sformalizowanego statusu rodzinnego. Ujawniło się to w casusach, gdzie rozpad rodziny zalegalizował niejako pobyt dzieci w środowiskach patologicznych, takich jak: narkomani, prostytutki, alkoholicy, przestępcy kryminalni itp.

Wielokrotnie samo rozpoczęcie procesu sądowego było dla dziecka wystarczającym bodźcem do zdynamizowania rozpoczętego rozpadu więzi rodzinnych, kończącego się często ucieczką z domu rodzinnego, wkroczeniem na drogę łamania prawa, okaleczeniem lub samobójstwem.

Reasumując, należy podkreślić złożoność i komplementarny charakter czynników mających wpływ na przebieg procesu dezintegracji więzi w rodzinie adopcyjnej, jak również specyfikę okoliczności i przyczyn powodujących dynamikę konfliktów i w następstwie rozwiązanie stosunku przysposobienia dziecka.

Bibliografia

- Grzybowski S. (1979), *Ważne powody jako przesłanka rozwiązania stosunku przysposobienia*, „Państwo i Prawo” nr 6.
- Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, stan na 16.08.2003 r., Dziennik Ustaw nr 128, poz. 1403.
- Lach-Chełmińska M., Przybyła V. (2001), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Warszawa.
- Nazar M. (2002), *Kodeks rodzinny i opiekuńczy*, Warszawa.
- Smyczyński T. (2003), *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, wydanie 3, Warszawa.
- Wagner I. (1997), *Sieroctwo społeczne. Przyczyny, następstwa, formy kompensacji. Studium teoretyczno-badawcze*, Wydawnictwo WSP, Częstochowa.